

VISSZAEMLEKEZÉSEK

FELKAI DÉNES

AZ ÚJ HADSEREGBEN*

Nevelőtiszt lettem

Kiskoromtól kezdve az volt a vágyam, hogy orvos legyek, beteg embertársaimat gyógyítsam. Szüleim nehéz anyagi helyzete miatt ezt a vágyat csak nagy fáradtsággal tudtam valóra váltani. Mégis, amikor 1937-ben doktoráltam és Párizsba kerültem, nem gyógyítani kezdtem, hanem elvtársaim segítségével Spanyolországba mentem, hogy katonaként harcoljak Franco ellen, a spanyol és saját népem szabadságáért. Ezután pedig a második világháború és a szovjet hadifogság következett.

Hazatérésem után a párt utasítására honvédorvos és nevelőtiszt lettem, később csak nevelőtiszt, majd ismét orvos: a politika és a gyógyítás sohasem váltak el többé egymástól életemben.

1945. február 22-én érkeztem Debrecenbe azzal a vonattal, amely a Szovjetunióból a krasznogorszki antifasiszta iskola tanárai közül Rudas László és Andics Erzsébet elvtársakat, néhányunkat, asszisztenseket — Otta Istvánt, Pólik Istvánt és jómagamat —, valamint a hallgatók közül Csehi Tibort, dr. Kerek Sándort, Kovács Mihályt, Lóránt Imrét, Lukács Lászlót, Orbán Miklóst, Révész Imrét, Stráhl Sándort, Ugrai Ferencet, Vértes Imrét és másokat, ezen kívül még a különféle hadifogolytáborokból a németek elleni harcra jelentkezett magyarokat hozta.

Debrecenben, az akkori Hatvany utcában, egy iskolában helyeztek el minket. Az első napok nehézségei után lassan beindult az élet. Az új városi adminisztráció szervezése már javában folyt, sőt, mivel itt alakult meg a kormány, javában folyt a minisztériumok és egyéb kormányhivatalok szervezése is. Különösen élénk volt a politikai élet, hisz az újjáéledt Magyar Kommunista Párt, amely az újraépülő Magyarország motorja volt, nagy aktivitást fejtett ki. Ehhez a többi pártok is próbáltak felzárkózni.

Mi, a Szovjetunióból hazaérkezettek, valamennyien a Magyar Kommunista Párt tagjai lettünk és büszkén vettük át 1945. február 25-én első tagkönyvünket. Természetesen kértük felvételünket az új magyar hadseregbe, ahová még a Szovjetunióban való tartózkodásunk alatt jelentkezünk. Erre minden alapunk megvolt, hisz az 1945. január 30-i MKP—SZDP közös határozatban ez állt: „A honvédség néphadsereg, melyet a nemzet akarata hív életre.”

* Részletek a szerző készülő visszaemlékezéseiből.

Debrecenben sok régi elvtárrsal találkoztam, közöttük volt spanyol önkéntesekkel is: Szalvay Mihállyal, Sziklai Sándorral és másokkal. Sziklai a pártközpontban kapott ideiglenes beosztást, Szalvay Mihállyal pedig a Honvédelmi Minisztériumban jelentkezünk, és kértük felvételünket a hadseregbe. Szalvay elvtárs utolsó spanyolországi rangja őrnagy, az enyém orvos-főhadnagy volt. Egy Német nevű alezredes fogadott bennünket, aki egyáltalán nem volt túlságosan udvarias és nem sokkal biztatott bennünket sem az átvételünket, sem spanyolországi rangunk elismerését illetően. Amikor ezt elmeséltük Garasin Rudolf őrnagy elvtársnak — aki összekötő volt a szovjet hadsereg részéről a Honvédelmi Minisztériumban —, barátságosan ránk kacintott és csak annyit mondott: majd meglátjuk.

Néhány nap múlva kezünkben volt az átvételről szóló hivatalos írás. Szalvay elvtárs egy, a frontra induló zászlóalj parancsnoka lett, engem pedig beosztottak a kormányhivatalok biztosítására felállított két zászlóalj közül a másodikba, orvosnak és nevelőtisztnek egy személyben. A zászlóalj parancsnokául Kovács Mihály hivatásos századost nevezték ki, akivel a krasznogorszki antifasiszta iskolán ismerkedtem meg. Kovács Mihály a fronton egy zászlóalj parancsnoka volt és zászlóaljával átállt a szovjet hadsereg oldalára.

A Debrecenbe érkezett antifasiszta iskolásokban ott feszült a vágy, minél többet tenni méltatlanul sokat szenvedett népünkért. Az élet ellentmondásokkal teli volt: az Ideiglenes Kormányban három volt horthysta tábornok és egy gróf is részt vett, de nem ők határozták meg a politikai hangulatot, a hadseregben legkevésbé. Az emberek újat akartak. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontnak a kommunisták által megfogalmazott programja megjelölte a soron levő feladatokat: hadat üzeni Németországnak, újjáépíteni az országot, felszámolni a nagybirtokrendszert, földhöz juttatni a falu nincstelenjeit.

A dolgozók megkezdték a meghirdetett feladatok végrehajtását: tízezérel jelentkeztek a németek elleni harcra, folyt a romok eltakarítása.

Március közepe táján felhívott Szabó István elvtárs, a Kelet-Magyarországi Pártszervezet titkára és katonákat kért a földosztáshoz. Örömmel vállalkoztunk a feladatra. Boldoggá tett bennünket az a tudat, hogy részesei lehettünk a földosztásnak, a földhöz juttatott emberek határtalan örömeinek. Büszkék voltunk arra, hogy kommunisták vagyunk és ahhoz a párthoz tartozunk, amely végre földet adott a parasztnak.

1945. április 4-ével végleg felszabadult az ország, mindenütt lelkesedéssel ünnepeltek. Debrecenben gyorsan teltek a napok, a becsületes emberek az új Magyarország építésének lázában égtek, folyt a romok eltakarítása és az új építkezés. Természetesen sok és különféle társadalmi munkában vettünk részt mi is, az őrzászlóalj állománya.

A munkám megoszlott a betegek és gyengélkedők napi orvosi ellátása, valamint a rendszeres politikai foglalkozás között. Ez utóbbi hetenként volt és főleg a bel- és külpolitikai események ismertetésére terjedt ki. Nehéz feladat volt a zászlóalj egészét összehívni, hisz az állomány egyidejűleg sohasem volt együtt. Mindehhez járult, hogy magamnak sem voltak meg az ilyen típusú politikai nevelő munkához szükséges tapasztalataim.

Megkönnyítette azonban munkámat az a határtalan lelkesedés, amely áthatotta az egész zászlóaljat a parancsnoktól a honvédekig, hogy mi is segítségünk egy új, igazságosabb társadalom létrehozásában. Különösen megmutatkozott ez olyan viszonylag nehezebb feladatok végrehajtásában, mint a zászlóalj Budapestre költöztetése.

Április végén költöztek fel a minisztériumok és egyéb kormányhivatalok Budapestre és velük együtt az őrzészlőaljak is oda kerültek. Budapesten átcsoportosították a feladatokat: csupán az első őrzészlőalj maradt meg a kormányépületek őrzésére, a második őrzészlőaljat a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztériumba helyezték át és vasútbiztosító feladatok ellátásával bízták meg.

1945. május 9-én véget ért Európában a világháború, a rövid idővel előbb nyugatra vonult hadosztályok visszatérhettek és megkezdődött az új honvédség békeidejű szervezése. A szovjet és a magyar kormány megállapodása értelmében az Ausztriában és Magyarországon létesített hadifogolytáborokban levő néhány olyan magyar egységet, amelyet a szovjet parancsnokság még a háború alatt szervezett magyar önkéntesekből, hajlandók voltak szovjet részről jegyzőkönyvileg átadni abban az esetben, ha a Magyar Honvédelmi Minisztérium azokat átveszi az új honvédség kialakításában való felhasználás céljából. A hadifogolytábor kijelölése a szovjet parancsnokság és a Honvédelmi Minisztérium közötti megbeszélés alapján történt, majd a Honvédelmi, valamint a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium voltak felelősek a végrehajtásért. Így én a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium nevében, egy alezredes pedig a Honvédelmi Minisztérium képviselőjében jártunk Ausztriában és itthon néhány hadifogolytáborban, így például Ceglédbercelen, az ottani állomány átvétele miatt. A katonák átvétele általában egyszerű formaságok sora volt: néhány szó a táborparancsnokkal, rövid lelkesítő beszéd a táborok személyi állománya előtt, majd jegyzőkönyvalírás. Utána minden alkalommal meghívott bennünket a szovjet parancsnokság a tábor szovjet tiszti ebédlőjébe, ahol pohárral is megpecsételtük az új szovjet—magyar katonabarátságot.

A műszaki hadosztálynál

A szovjet hadsereg győzelmes előrenyomulása következtében a fasiszta Németország szövetségének megmaradt magyar állam és egész gépezete — minisztériumok, hivatalok, hadsereg, rendőrség, csendőrség — széthullott. A magyar dolgozók, élükön a Magyar Kommunista Párttal, úgy látták, hogy eljött az idő egy új társadalom — a szocialista társadalom — és egy új államgépezet — a dolgozók állama — felépítésére. A volt uralkodó osztály tagjai és kiszolgálói azonban lassan magukhoz tértek és megindult a harc a haladásért küzdők és a reakciós rendszer visszaállítását óhajtok között.

Ez a harc nem volt könnyű. Az ország vezetésére hivatott apparátus gyors helyreállításához, a fasiszta német hadigépezet szétzúzásához vállalt nyolc hadosztály kiállításához szükség volt a régi hivatalnoki kar, a hadsereg régi tisztjeinek igénybevételére, tehát mindenkiel együtt kellett menni, aki magát antifasisztának vallotta, illetve mutatta. Így kerültek az ország vezetésébe a dolgozókat képviselő új erők mellett a régi társadalmi rend hívei, ilyen körülmények mellett indult az antifasiszta magyar hadsereg szervezése is.

A háború gyors befejeződése, a fasiszta német hadigépezet kapitulációja csak részben változtatta meg a helyzetet. Az új magyar hadsereg szervezése nem volt többé központi kérdés, de mint az új állam fontos erőszakszerveinek, megmaradt a jelentősége. És ezt a Magyar Kommunista Párt már kezdettől, tehát 1945-től fogva felismerte.

Amilyen lelkesedéssel láttak hozzá a dolgozók a különféle népi bizottságok megszervezéséhez, ugyanolyan lelkesedéssel jelentkeztek az ideiglenes kormány felhívására az új népi hadseregbe is.

De milyen is legyen az új népi hadsereg? Csupán a rossz emlékű horthysta hadsereget ismerték, amely híven visszatükrözte a feudálkapitalista magyar társadalom képét. A tisztek nagy része, különösen a táborno­kok és a főtiszt­ek, az uralkodó osztály soraiból kerültek ki és kibékíthetetlen osztályellentét állította őket szembe a legénységgel, a dolgozó osztályok, ezek közül is elsősorban az elmaradott parasztság soraiból rekrutálódott újoncokkal. A dolgozókból va­kon engedelmeskedő katonát kellett faragni. Mivel a dolgozók meggyőződésében nem bíztak, mindenekelőtt embertelen, kemény fegy­velemmel igyekeztek be­lőlük jó katonát csinálni. A katona a parancsnoknak gondolkodás nélkül enge­delmeskedni tartozik, mondták. A tisztek lenézték a dolgozókat, mint nem az ő körükhöz tartozó, alsóbbrendű lényeket és természetesen megvetették a fizikai munkát is. Ideáljuk volt a háború, amely soron kívüli előléptetést biztosíthatott számukra. A katonának csak kötelességei voltak, jogai nem. Meg kellett eléged­nie azokkal az életkörülményekkel, amelyeket részére biztosítottak: rossz élel­mezés, öltözködés, illetmény, elhelyezés stb., valamint az ezzel párosuló ember­telen bánásmód. Ez ellen protestálni nem volt lehetőség. Tekintettel arra, hogy a dolgozók kemény harcának eredményeként már léteztek szakszervezetek, sőt a polgári életben már volt bizonyos politikai képviselő­ük is (Szociáldemokrata Párt, Kisgazda Párt) a hadsereget igyekeztek légmentesen elzárni a polgári élet­ről. Ugyanakkor a hadsereg felszerelése és kiképzése nem felelt meg a modern követelményeknek, bár vezetői ismerték a korabeli hadseregek színvonalát. A magyar dolgozók a felszabadulás után tehát elsősorban azt tudták, hogy mi­lyen ne legyen az új hadsereg. Mivel a Németország elleni háborúhoz már 1945 elején szükség volt katonai szakemberekre, illetve a katonai mesterséget ismerőkre, meg kellett kísérelni a régi tisztek, tiszt­helyettesek, kiképzést kapott egy­szerű honvédek felhasználását. Az új hadseregnél a katonai szaktudás mellett különösen döntő volt az ideológiai beállítottság, az új, népi, forradalmi Magyar­országhoz való hűség. Erre a célra hozták létre a nevelőintézményt és a „D” (de­fenzív-elhárító) szerveket. Akiknél a politikai nevelés nem járt eredménnyel, azoknak a hadseregből való eltávolításáról az elhárító szervek gondoskodtak.

Kik voltak a nevelőtisztek, elhárító tisztek? Lelkes fiatalember­ek, munkások, szegényparasztok, értelmiségiek. Kevés saját tapasztalattal rendelkeztek, de az is elég volt, hogy megismerhették a nyomort, a létbizonytalanságot, a tudatlan­­ságot, a társadalmi igazságtalanságot. Legtöbbnek csak kevés iskolája volt, el­méletileg jórészt képzetlenek, alacsony katonai képzettségűek: alig akadt kö­zöttük őrzető, tizedes. De egy biztos: tudták, hogy a magyar nép történetében valami újnak kell jönnie és ezt az újat a kommunisták hozzák, akik elsőnek láttak hozzá a romok eltakarításához, az új építéséhez. Csak a kommunistáknak volt világos elképzelésük a jövőről és ez a dolgozó nép új világát jelentette. Ez az érzés hatotta át a nevelőket, akik vállalkoztak arra, hogy magukkal ragad­ják a többi dolgozót, valamennyi lelkes hazafit.

A dolgozó nép harcának fő követelménye volt a tudatosság, ezért az új had­­seregben is mindent meg kellett magyarázni a katonáknak. A német fasiszták elleni harc szükségességét könnyen megértették a katonák, ezért jelentkeztek nagy lelkesedéssel az ország népének annyi szenvedést és anyagi kárt okozott volt szövetséges ellen. Így indult el az első és a hatodik hadosztály 1945. április havában Ausztriába.

Németország 1945. május 9-i kapitulációja után a két hadosztály hazakerült és a hadsereg feladatai jelentősen megváltoztak. Itthon folyt a dolgozók álla­­mának a kialakítása, a népi demokratikus Magyarország megteremtése: a ro-

mok eltakarítása, az újjáépítés, a földosztás, a politikai harc azért, hogy valójában a dolgozók váljanak az ország gazdáivá. A dolgozók államának létrehozatala és a hadsereg új kapcsolatainak kialakítása új feladatokat jelentett. A feladat nem volt könnyű: koalíciós kormány volt. A tisztek jelentős része a régi hadseregben nyerte el kiképzését és rendfokozatát, sokan közülük tudatosan is a burzsoázia elveit képviselték. A legnehezebb feladat talán az volt, hogy megértessék a katonákkal és általában a dolgozókkal: a politika, a közügyek intézésére megszűnt az „urak dolga” lenni és most már a tömegek ügyévé vált. Biztosítani kellett a dolgozó tömegek tevékeny részvételét az államhatalom gyakorlásában és általában a politikai életben. A nevelőknek, akik általában kommunisták voltak és kapcsolatot tartottak a kommunista párttal, ezt kellett megértetni a katonákkal. Ugyanakkor a hadseregnek — mivel az egyenruhás alakulatoknak nagy volt a becsülete — segítenie kellett a polgári lakosságot a munkásosztály célkitűzéseinek megértésében, közreműködnie az általános és haladó kultúra terjesztésében, segítenie a romok eltakarításában és az ország újjáépítésében. Az új hadseregnek szorosan együtt kellett tevékenykednie a dolgozókkal: a dolgozók segítették a hadsereg, a hadsereg pedig a lakosság nevelését. Terjeszteni kellett az új eszméket, felvilágosítani a tömegeket, mindenképp előtérbe hozni az ifjúságot.

1945 elején a feldúlt, kifosztott ország szomorú látványt nyújtott: felrobbantott hidak, szétrombolt sínpárok, megsemmisült állomásépületek, kidőlt távirópóznák, fel nem robbant lövedékek, elsüllyedt vízi járművek, az elpusztult lakóépületekről nem is szólva. Rom és pusztulás mindenütt. Az emberek mégis bizakodtak: Magyarország, a dolgozók országa, szebb lesz, mint valaha is volt, hangzott mindenfelé. Az ország újjáépítésének meggyorsítása érdekében a kormány 1945. októberében elhatározta az 1. sz. műszaki hadosztály felállítását, a Honvédelmi és a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Miniszternek alárendelve. Így az 1. sz. műszaki hadosztály felhasználás és vezetés szempontjából a kisgazdapárti vezetés alatt álló Honvédelmi Minisztérium helyett közvetlenül a Kommunista Párt vezetése alatt álló Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium alá került. A műszaki hadosztály megteremtésével a kormányzat nem olcsó robotmunkához akart jutni. A műszaki hadosztály behívott katonái a rendes katonai illetményen felül olyan javadalmazásban részesültek, mint a velük azonos helyen dolgozó polgári munkások. Távollétükben tehát a családjuk nem volt többé — mint régen — a nyomornak kitéve. A műszaki hadosztály parancsnoka Molnár Pál vezérőrnagy lett, a hadosztály vezérkari főnöke Györgypál László százados.

1945. szeptemberében hívatott Kőkény Mihály elvtárs, aki a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter — Gerő Ernő — mellett, mint a miniszter bizalmasa működött és közölte velem, a pártközpont döntése alapján, hogy engem bíznak meg a felállítandó 1. sz. műszaki hadosztály nevelő- és elhárító osztályának felállításával, illetve megszervezésével. Ezt utólag Révész Géza elvtárs is megerősítette. Néhány nappal később felkeresett Györgypál László százados azzal, hogy mint a leendő hadosztály vezérkari főnöke ő kapott utasítást a hadosztály megszervezésére. Így a párt jelölése alapján a honvédelmi miniszter engem nevezett ki a műszaki hadosztály nevelő- és elhárító osztálya vezetőjének.

Molnár Pál nem volt kommunista, de igen lelkes demokrata. A múltját nem ismertem, de a német fasisztákat és az őket kiszolgáló magyar vezetést gyűlölte. Örömmel vállalta a műszaki hadosztály vezetését és sokat fáradozott a had-

osztály eredményes munkájáért. Igen lelkes, becsületos embernek ismertem meg Györgypál Lászlót is. Tulajdonképpen ő volt a lelke a műszaki hadosztálynak, ő tartotta a közvetlen kapcsolatot Kőkény Mihályon keresztül a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztériummal és ő szaladgált a Honvédelmi Minisztériumba is.

A műszaki hadosztály felállításával a már hónapok óta külön-külön működő vasútbiztosító, vasút- és hídépítő, valamint híradóépítő alakulatokat, közös parancsnokság alá helyezve és megfelelően átszervezve, műszaki vezetés alatt álló, fegyelmezett és képzett munkahadosztályba vonták össze. A hadosztály szervezetszerűen négy vasútbiztosító, hat vasút- és hídépítő és négy híradóépítő zászlóaljjal rendelkezett.

A műszaki hadosztály lapjában, a „Dolgozó Honvéd” első számában (1945. dec. 20.) Molnár Pál vezérőrnagy, a hadosztály parancsnoka foglalta össze az 1. műszaki hadosztály feladatait „Újjáépítjük az országot, hogy legyen igazi hazája minden dolgozó magyarnak” című cikkében: „1. Helyre kell állítani, illetve ki kell javítani vasutainkat. A MÁV-nak ismét azzá a precíz szerkezeté kell válnia, mint fénykorában volt. 2. Biztosítani kell, hogy a személyek, áruk forgalma zavarmentesen bonyolódjék le, hogy mindenki abban a tudatban, illetve érzéssel adhassa fel postán, vagy vasúton áruját vagy értékeit, hogy ő, illetve a feladott áru épségben rendeltetési helyére is fog érkezni. 3. Helyre kell állítani az ország ideghálózatát képező távíró és távbeszélő berendezéseket. A magyar postának ismét a legjobban és legmegbízhatóbban kell kiszolgálni tudni a magyar népet. 4. Újjá kell építeni, ki kell javítani megrongálódott közúti úthálózatunkat, hogy a mai kor fejlett gépjárműforgalmát le lehessen bonyolítani, és végül 5. Újjá kell építeni vasúti és közúti hidainkat. Hazánkat Európa sok nagy, közöttük a második legnagyobb folyója, a Duna szeli át. Ezekre rúg a teuton vandalizmus által elpusztított hidaink száma, köztük siratjuk fővárosunk világszép hidjait is. A híd szimbólum: akadályokon át összeköti az elválasztottakat. Újjáépítésük fővárosunk, vidékek és országrészek népességének újra egymásra találását is fogja jelenteni.”

A műszaki hadosztály személyi állományát a hadifogolytáborokban megalakult 1. magyar vasútépítő hadosztály, a 3. magyar vasútépítő dandár, a temesvári antifasiszta hadosztály, a partizánokból és antifasiszta iskolásokból alakult vasútbiztosító zászlóalj, behívott tényleges katonák, valamint önként jelentkezők alkották. Az elmondottakból láthatóan a személyi állomány igen heterogén volt. A legénység nagy része idős, hosszú időt szolgált, a háborúba belefáradt katonákból verődött össze. Ezek nagy része azért jelentkezett munkára a táborokban, mert úgy gondolták, könnyebben hazakerülnek a családkhoz. Az újonnan behívottak fiatalok voltak, de nem megfelelő politikai öntudattal: különböző ürügyekkel felmentést kértek és kaptak, nemegyszer anyagi ellenszolgáltatás fejében.

A legénység között jelentős számban akadtak olyanok, akik lelkesen, magas fokú hazaszeretettől áthatva vették ki részüket még a legmostohább körülmények között is az újjáépítés nehéz munkájából. A tiszti és tiszthelyettesi kar összetétele igen vegyes volt: sok antifasiszta, lelkes, meggyőződéses harcos demokrata, akiknek nagy része a régi hadseregből jött, becsületos és jószándékú emberek. Akadt azonban olyan is, aki régi viselt dolgainak a következményei elől próbált megbújni az új hadseregben, vagy tudatosan akarta akadályozni a néphadsereg kialakítását. Voltak megtévesztett, de alapjában rendes emberek

is. Végül tekintélyes volt az úgynevezett „kivárok” száma, akik úgy határoztak, hogy majd azokhoz csatlakoznak, akik hatalomra kerülnek.

A műszaki hadosztály megalakulásának idején a hadosztály alakulatainál katonai fegyelemről, munkafegyelemről beszélni alig lehetett. A személyi állomány összetételén kívül számos egyéb tényező járult ehhez. A hadosztály ellátása megdöbbentő volt. Az élelmezés jóformán száraz babra és borsóra korlátozódott, de sokszor még ezeket is nélkülöztük. A ruházat értéke gyakran a 2/10-nél is silányabb volt. Akadtak olyanok is, akik a gyenge, kopott, sőt sokszor rongyos egyenruhát fehérenemű nélkül hordták, mert azzal nem voltak ellátva. Egyes alakulatoknál az állománynak több mint a fele bakancshiány miatt nem tudott kivonulni.

A rossz ellátást tetézték az otthonról érkezett hírek. A család, gyerekek, öreg szülők, ugyancsak nehéz helyzetben voltak, a jogos családi segínyt nem fizették. Sok katonát kihagytak a földosztásból, mondván, hogy róluk majd a honvédség gondoskodik. Egyesek — politikai és más okokból — hangulatot keltettek a katonai szolgálat ellen. Furcsa hírek érkeztek a Honvédelmi Minisztériumból is: a nyugatról visszatért tiszteknek visszamenőleg is kifizetik illetményüket, a HM-ben, mindenki új ruhában jár, a női alkalmazottaknak selyemharisnyát és kamgarn szövetet osztanak stb. Mindehhez járult még sok közvetlen parancsnok korrupt magatartása, a honvédek közvetlen megkárosítása. Ezekkel kapcsolatban Révai képviselő (MKP) parlamenti beszédében 1945. decemberében a következőket mondta: „Állítom, hogy a Honvédelmi Minisztérium illetékes osztályainak tisztjei nem fordítottak kellő gondot erre a kérdésre, hanyagul és nemtörődomséggel viseltettek ezzel a problémával szemben. Állítom ezt és vádolom őket emiatt. Nagyon nehéz szabadulni attól a gyanútól, hogy talán azért nem törődtek a legénységgel, mert attól tartottak, hogy a ma fegyverben álló két hadosztály túl demokratikus.”

A fegyelmetlenség okait abban lehet összefoglalni, hogy egyrészt a szovjet hadifogságból önként jelentkezetteknek nem volt szabad leszerelniök, másrészt a jogos háborúellenes hangulat általában hadseregellenes hangulatot is jelentett, s a hadosztály anyagi ellátása (élelmezés, ruházat, illetmény) igen siralmas volt és végül ehhez járult a Honvédelmi Minisztérium tudatos szabotázsja. Ilyen körülmények között különösen nehéz volt az emberek demokratikus szellemben való átnevelése.

Mint a hadosztály nevelőtisztjének, mindenekelőtt a nevelőtiszti apparátust kellett kiépítenem. Igen ám, de honnan vegyem a nevelőtiszteket? A tizennégy zászlóalj valamennyi kommunisztáját behívtam és kiválasztottam közülük azokat, akik ideológiai, értelmi szempontból, de nem utolsósorban kiállás, fellépés szempontjából a legalkalmasabbnak látszottak. Ezek túlnyomó része még őrmester sem volt és ezeket neveztem ki zászlóalj-nevelőtisztekké akkor, amikor a zászlóaljparancsnokok őrnagyok, alezredek vagy ezredek voltak. Meg kell mondanom, nagy részük kiválóan megállta a helyét. Hadseregünk mai, illetve már nyugállományba vonult vezetői közül többen is akadnak ezek közül: Menyhárt András vezérőrnagy, Lóránt Imre nyugalmazott vezérőrnagy, Szilágyi László nyugalmazott vezérőrnagy, Gyémánt András nyugalmazott ezredes, Pányi Nándor nyugalmazott alezredes stb.

A nevelőtiszti intézmény feladatait ebben az időben a következőképpen csoportosíthatjuk:

Politikai nevelés: agitációs és propagandamunka általános és speciális kérdésekről, de nem kiélezetten pártpolitikai kérdésekről, faliújságszerkesztés, a hadosztály sajtólapja stb.

Fegyelemre való nevelés: a szolgálat és a közösség jogos érdekeinek összeegyeztetése.

Erkölcsei nevelés: a társadalom, az egység és az egyén érdekeinek összehangolása.

Kulturális nevelés: amíg a politikai nevelés főleg az értelemre ható, addig a kulturális nevelés az értelem mellett főleg érzelmekre gyakorolt befolyást. Feladat volt kultúrelőadások rendezése stb.

Szociális kérdésekkel való foglalkozás: a honvéd és családja támogatása.

A nevelőtiszti munkát megnehezítette az a körülmény, hogy ebben az időben a nevelőtiszt feladata különösen szorosan kapcsolódott az úgynevezett „D” tiszt feladatához: mindkettő fontos és egymással nagyon is összefüggő politikai munka volt. Még nem volt központi szervei határozvány, amely egyértelműen megszabta volna a nevelő- és a „D” tiszt feladatát. A reakciós és korrupciós tevékenységgel kapcsolatos feladatok összefolytak: a politikailag reakciós tiszt, aki lenézte és megvetette a személyi állományt, hajlamos volt a beosztottak élelmét, ruházatát is elfeketézni. Ebből a tényből fakadt a nevelőtiszt megfigyelő feladata: a honvédségben előforduló reakciós és korrupciós ügyek megfigyelése és felszámolása, szoros együttműködésben az elhárító szolgálattal. A nevelő és elhárító munka abban az időben annyira összekeveredett, hogy a műszaki hadosztály megalakulásakor én voltam a parancsnokságon egy személyben a nevelőosztály és az 1/b (elhárító) osztály vezetője. Később a két feladat szervezeti-ileg különvált, a nevelőtisztek csak nevelői, az elhárító tisztek csak elhárító feladatot kaptak. A nevelőtisztek — hiszen többségükben kommunisták voltak — irányították a MKP szervezeti munkáját is a hadseregben. Ezt a munkát megkönnyítette, hogy a hadseregbeli pártszervezetek szoros kapcsolatot tartottak az illetékes helyi pártszervezetekkel. A nevelőtisztek zömének azonban hiányzott a megfelelő marxista—leninista alapképzettsége, de nem sok tapasztalattal rendelkeztek a politikai nevelőmunka terén sem. Így tehát elsőrendű feladataink közé tartozott a nevelőtisztek ideológiai képzése. Annak érdekében, hogy ezt elősegítsük, megkezdtük a havi értekezletek rendszeresítését a zászlóalj-nevelőtisztek részére. Az ilyen értekezleteken megvitattuk az elmúlt hónap bel-és külpolitikai eseményeit, a honvédség és ezen belül a műszaki hadosztály belső problémáit, kitéztük az elkövetkező hónapban végrehajtandó feladatokat. Ugyanakkor megvitattunk egy-egy témát a történelmi materializmus köréből is.

A nevelőtisztek, de az egész személyi állomány nevelésének elősegítését célozta az 1945. december 20-i dátummal megindított lapunk, a „Dolgozó Honvéd”. A fejlapon egy felrobbantott híd roncsai voltak láthatók és a következő sorok Petőfitől:

„A magyar név megint szép lesz
Méltó régi nagy híréhez”.

A lap első számában, a „Lapunk célja” című cikkben, a lap feladatait — mint főszerkesztő — a következőkben foglaltam össze:

1. Demokratikus politikai szellemben való nevelés:
 - a) Segédeszköz akar lenni a nevelők számára, de jóbarát, tanácsadó minden bajtársunknak.
 - b) Mindenkinnek legyen beleszólása saját sorsának intézésébe.
2. Demokratikus, öntudatos munkafegyelemre való nevelés:
 - a) A mi hadosztályunkban nem azt fogjuk jutalmazni, hogy ki talál ponto-

sabban célba, hanem azt, aki jobban dolgozik, becsületesebben kiveszi részét az ország újjáépítéséből.

b) Azt akarjuk, hogy mindenki büszke lehessen, aki hadosztályunk tagja: az ország újjáépítésének katonája.

3. A „Dolgozó Honvéd” hű tükre legyen a hadosztály életének.

4. Lehetőséget adni az írói készséggel rendelkező bajtársaknak, hogy a nyilvánosság elé tárják tehetségüket.

5. A lap van hivatva arra is, hogy a közlekedési nehézségek ellenére is összekötő kapocs legyen a műszaki hadosztály bajtársai között.

A nevelőmunka céljának megfelelően a lapban rendszeresen a következő rovatokat találjuk:

1. Vezércikk: valamilyen aktuális katonapolitikai kérdéstről.

(Bátor hangú cikkek jelentek itt meg. A „Ki a felelős” címűben ezt olvashatjuk: „... a műszaki hadosztály az ország újjáépítésének egyik legfőbb eszköze. S azért, hogy vele nem törődnek, nem-e az újjáépítést akarják szabotálni? A műszaki hadosztály — melynek parancsnoka mindent elkövet a helyzet változtatására — nemhogy mellőzést, de elsőrendű figyelmet érdemel az illetékesek részéről.” (1946. X. 10.) Vagy a „Mai katonaerkölcs” című cikkben: „Erkölc és politika tehát így kapcsolódnak. És ne gondoljuk, hogy ez csak frázis. Az egyik tisztről, aki nagyban feketézett, kiderült, hogy hungarista légió parancsnok volt, egy másikról, hogy kegyetlen szadista módon bánt a legénységgel és az orosz hadszíntéren kijelentette: A magyar baka csak úgy jó, ha vért izad... Világosan kell látni: korrupció és reakció — a magyar demokráciának, a magyar népnek gyűlölete — édestestvérek.” (1946. I. 20.)

2. A Nevelőóra cím alatt:

a) Általános marxista—leninista fogalmak: „Új honvédség”, „A magyar függetlenségi Front”, „A fasizmusról”, „Sovinizmus”, „Demokrácia”.

b) Politikai tájékoztató: külpolitikai és belpolitikai kérdésekről.

3. A hadosztály munkakérdéseiről, munkaversenyről.

4. Irodalmi rovat.

5. Vidám oldal.

A hadosztályújságnak, a „Dolgozó Honvéd”-nek; jelentős szerepe volt a nevelésben. Bátor hangú cikkeiért a katonák magukénak érezték és hamar megszerették. Annál kevésbé a reakció, tekintve, hogy a „Dolgozó Honvéd” lerántotta a leplet korrupció és igazságtalan tevékenységükről. A HM-ben levő reakciók természetesen igyekeztek gátolni az újság megjelenését és 1946. február 20-tól június 25-ig az újság nem jelenhetett meg, mert a minisztérium az erre a célra szolgáló hitelek folyósítását megtiltotta. Erre az időre a „Dolgozó Honvéd” előállítás költsége a szerkesztőség az igen nehéz körülmények között dolgozó honvédek önként felajánlott és állásfoglalásnak is tiszteletreméltó előfizetési díjából fedezte.

A hadosztálynál folyó politikai nevelőmunka még az országban folyó nehéz politikai, anyagi és erkölcsi körülmények között is meghozta a maga gyümölcsét. A hadosztály igen széles körű tevékenységet folytatott a vasútépítésben, az aknakutatásban, az árvízvédelemben, a vasúti biztosításban és a híradóépítésben, de a legnagyobb munkát a hidépítésnél végezte. A hadosztály részt vett a tiszauzi, az algyői, a szentesi, a szegedi, a tiszafüredi, a szolnoki, a bajai, a záhonyi, valamint a budapesti hidak újjáépítésében, a „Manci” hídtól a Petőfi hídig. A műszaki hadosztály által végzett teljesítményről megállapítható, hogy

a mostoha körülmények ellenére is többet produkáltak, mint amennyit tőlük várni lehetett.

Az 1. műszaki hadosztály felállítása nem volt hiábavaló, bizonyítja ezt az elvégzett feladatok nagy száma. Fontos és szükséges volt a műszaki hadosztály bekapcsolódása a romok eltakarításába, az újjáépítésbe: ezzel jelentősen segítettük dolgozó népünket saját szocialista hazája megteremtésében. A hadosztály katonái azonban nemcsak munkájukkal segítették az ország újjáépítését, hanem ugyanakkor a demokrácia, a haladás szószólói is lettek.

Alig hogy sikerült a hadosztály nevelőapparátusát és pártszervezeteit úgy ahogy megszerveznem, 1946. március 25-ével búcsút vettem a műszaki hadosztálytól, áthelyeztek a határőrséghez.

A demokratikus világnézeti tanfolyam

A kommunisták pozíciói 1945 végére tovább erősödtek a hadseregben, sőt magában a Honvédelmi Minisztériumban is. Októberben kinevezték Illy Gusztávot a személyügyi főcsoportfőnökség élére. Ez nagymértékben segítette a tisztikar demokratizálásáért folytatott erőfeszítéseket.

A hadseregben belül mindinkább érezhetővé vált a nevelőtisztek eredményes politikai munkája és megindult a kommunista pártszervezetek létrehozása.

Budapesten már 1945 nyarán megtartottuk az I. Kommunista Katonai Konferenciát. Ezen a párt vezetői ismertették a párt általános és katonai politikáját. A fő referátumot Kádár János elvtárs, a KB titkára tartotta.

A pártkonferencia feladatul tűzte ki:

1. a becsületes, jószándékú tisztek megnyerését a párt támogatására;
2. az 1945-ös választási agitációba a kommunista katonák, tiszthelyettesek, tisztek bekapcsolását mind a hadseregben belül, mind a hadseregen kívül.

Mivel az új hadsereghez tisztek kellettek és az új tisztképzés csak jóval később, 1947 őszén indult meg, fel kellett használni mind a régi hivatásos, mind a tartalékos tisztek közül azokat, akik politikai szempontból alkalmasnak tüntek. Az volt az elképzelés, hogy ezeket a tiszteket megfelelő színvonalon megpróbáljuk megismertetni a szocialista ideológiával, konkrét pártagitáció nélkül. Azt reméltük, hogy a társadalmi problémákkal, a magyar nép haladó történelmével és irodalmával való szembesítésük meghozza a megfelelő nevelő hatást.

Természetesen itt lényeges volt a tisztek megfelelő kiválogatása, 1945-ben az új hadsereg tisztikara a következőképpen alakult:

- A régi hadseregből bekerült hivatásos tisztek és tábormokok. Ezeknek a hadsereg felállítását végző tábormokoknak és vezérkari tiszteknek legnagyobb része a régi rend híve, az angolszász barátság szószólója, esetleg ügynöke volt. Ezeknek száma különösen jelentős volt a nyugatról visszatérők között.
- A régi tisztek, főleg a fiatalok soraiban akadtak már az új rendszer iránt lojálisak is.
- Jelen voltak már a haladás képviselői is, olyan tisztek, akik politikai okokból kiléptek a régi hadseregből, vagy akiket éppen Horthyék távolítottak el politikai okokból, továbbá tartalékos tisztek a polgári életből — tanítók, kis fizetésű értelmiségiek —, akik őszintén támogatták a társadalmi átalakulást, és végül a volt partizánok, valamint a Szovjetunióban antisziszta iskolát végzettek.

Ebből az összetételből nyilvánvaló volt, hogy a demokratikus átképzés szempontjából a régi rend hívei nem jöhetnek tekintetbe. Ugyanakkor az is világos volt, hogy azok közül, akik a társadalmi haladás aktív résztvevőinek tekinthetők, csak keveset érdemes tanfolyamra küldeni. Mindezeket figyelembe véve kialakult, hogy a demokratikus világnézeti tanfolyamra a hivatásos tisztek közül a fiatalokat (őrnagyig bezárólag), valamint a tartalékos tisztek nagyobb részét érdemes behívni.

A Magyar Kommunista Párt nyomására a honvédelmi miniszter kénytelen volt 1945 végén elrendelni a demokratikus világnézeti tanfolyam beindítását. A tanfolyam parancsnoka Kuthy László altábornagy, majd utóbb Homonnai Hugó alezredes volt, de valójában — helyettesi minőségben — én vezettem a tanfolyamot és később át is vettem annak parancsnokságát.

A demokratikus világnézeti tanfolyam a Daróczy úton volt elhelyezve, a Karolina úti pártiskola hátsó részén. A tanfolyamot a HM nevelőosztálya, a katonapolitikai osztály és Illy elvtárs segítségével sikerült megszervezni és megindítani. A tanfolyam anyagát eleinte főként én adtam le Szigeti Miklós százados segítségével. A tanfolyamfelelős Horváth János hadnagy volt. Jelentősen könnyebbé vált a helyzet 1946. októberétől, amikor a demokratikus világnézeti tanfolyam munkájába már a nevelőtisztképző előadóit is bevonhattam.

Az oktatás anyagának megválasztásánál a krasznogorszki antifasiszta iskola tematikájából indultunk ki. A magyar történelem forradalmi szakaszait, a haladó magyar irodalmat, politikai gazdaságtant és a tudományos szocializmus néhány fejezetét oktattuk. A tanfolyam meglepően nagy hatással volt a hozzánk került hazafias érzelmű tisztekre. Itt ismerték meg a társadalom, az osztályharc problémáit és döbbsen rá arra, hogy a múltban a dolgozó nép érdekei ellen használták fel őket a nép ügyének szolgálata helyett. Számunkra — előadók számára — nagy meglepetés volt, hogy a tisztek túlnyomó része mennyire hiányos általános műveltséggel rendelkezett, még a polgári műveltség tekintetében is. Mint a fehér holló, olyan ritka volt az olyan tiszt — mint az első demokratikus világnézeti tanfolyamon részt vevő Köteles Jenő tartalékos főhadnagy —, aki már nagyobb polgári műveltséggel rendelkezett és akivel felejtethetlen maradt egy vitánk a pszichoanalízis társadalommal kapcsolatos tételeiről. Azt hiszem, hogy Köteles elvtárs egész további életére nagy hatással volt a tanfolyam.

A tanfolyamon lezajlott viták ugyanakkor arra is lehetőséget adtak, hogy lepleződjenek azok, akik nem a mi oldalunkon álltak, sőt a népi demokratikus fejlődésnek nyílt ellenségei voltak. Ahhoz, hogy a tisztek tisztí beosztást nyerjenek, illetve beosztásukban megmaradhassanak, kötelező volt a tanfolyam elvégzése. A tanfolyam végeztével minősítettük a hallgatókat, majd javaslatot tettünk a HM személyügyi főcsoportfőnökségének beosztásukra, illetve a hadseregből való eltávolításukra.

Mivel a koalíciós viszonyoknak megfelelően kellett politizálnunk, a tanfolyam befejezése előtt a különböző pártok képviselői ismertették a hallgatókkal pártjuk célkitűzéseit. A Kommunista Párt nagy súlyt helyezett ezekre az előadásokra, ezért a nagybudapesti pártszervezet első titkárát, Kádár János elvtársat küldte hozzánk, aki mindig nagy hatást gyakorolt a hallgatókra.

Az új hadsereg demokratikus szellemben való szervezését a reakció minden módon igyekezett akadályozni. Ez az új hadsereg a nevelőtiszt intézménnyel, a kommunista pártszervezetekkel, érthető módon nem volt ínyére, mégsem mondhatott le róla, mint fegyveres testületről. A reakció a lerombolt, kifosztott ország amúgy is nehéz létfeltételeit még mesterségesen is igyekezett rontani.

Arra számított, hogy a hadsereg személyi állományának rossz hangulatát adandó alkalommal a kommunisták ellen lehet majd fordítani.

1946 elején egy alkalommal, kissé pesszimista hangulatban, kihallgatást kértem Pálffy elvtárustól. Felsoroltam jó néhány problémámat és a végén megkérdeztem, hogy véleménye szerint nem lenne-e jobb, ha visszamennék orvosi vonalra? Azon a területen is szolgálhatom pártunk, népünk ügyét. Pálffy elvtárs a maga nyugodt, türelmes módján végighallgatott. A hadsereg problémáit illetően mindenben igazat adott. Majd rátért a személyes kérdésekre, mondván, hogy az általam előadottakból is kitűnik, most nem elsősorban orvosra, hanem politikailag képzett, tapasztalatokkal rendelkező elvtársakra van szükség. A hadseregben énám nagyobb szükség van, mintha orvosnak mennék. Kissé megszegyenülve, de politikailag megerősödve jöttem el Pálffy elvtárustól. Azóta is sokszor — ha nehéz helyzetbe kerültem — Pálffy elvtárs szavai jutottak eszembe.

A demokratikus világnézeti tanfolyam szűk kereteivel és a koalíciós viszonyok miatt csak lassan és kisebb hatásfokkal tudta ellátni a maga nevelő feladatait. Mégis jelentős munkát végzett 1945—1947 között az új honvédség fiatal tisztjei között, az új tisztképző iskola — a Kossuth Akadémia — felállításáig. A tanfolyam is meggyőzött bennünket arról, hogy a félrevezetett vagy apolitikus emberek megnyerése gyakran nem volt könnyebb, mint a burkoltan, vagy nem egyszer nyíltan támadó ellenséges elemek leküzdése. Így mindinkább világossá vált, hogy egyszerűbb egy demokratából tisztet képezni, mint egy reakciós tisztből demokratát. Így érlelődött a munkásfiatalokból, a dolgozókból képzett új tisztek szükségessége.

A határőrségnél

1946 tavaszán változatlanul súlyos volt az ország helyzete mind bel- és külpolitikai, mind gazdasági vonatkozásban. A pártnak világos programja volt: megvédeni a földosztást, hogy maga mellé tudja állítani az ország lakosságának többségét kitevő parasztságot; állandó kormányt létrehozni az ideiglenes helyett, amelynek feladata lesz a belpolitikai és a gazdasági zűrzavar felszámolása; a béke megkötése; a normális külpolitikai kapcsolatok kialakítása. A belső reakció azonban — támogatva a külső reakció és az imperialisták által — mindinkább magához tért: a helyzetet szovjetellenesség, sovinizmus, antiszemita kielengések, monarchisztikus törekvések, reakciós és fasiszta szervezkedések jellemezték. A reakció, amely a földosztást nem tudta megakadályozni, most mindent elkövetett a földek visszaszerzésére. Miután látta, hogy az állandó kormány megalakulását nem tudja elodázni, mindent elkövetett, hogy a kiadott rendeleteket elszabotálja. Az infláció fokozásával akarták a maximumra szítani a dolgozók elégedetlenségét a kormánnyal szemben. Külpolitikai téren a reakció a szovjetellenes, sovinszta hangulatot és a nagyhatalmak közötti ellentéteket akarta kihasználni.

Az 1945. októberi választások után a reakció a hadseregen belül is igyekezett összeszedni erejét. A kommunista ellentámadás 1946. márciusában kezdődött a baloldali blokk megalakításával és ennek az ellentámadásnak fontos része volt a határőrség átszervezése. A határőrség átszervezésének kettős oka volt: az ország határainak védelme, gazdasági szempontból a csempészek és feketézők ellen, politikai szempontból pedig a hazai és külföldi reakciók határon való át-

jutásának megakadályozására, továbbá olyan katonai egység létrehozása kommunista vezetés alatt, amely szükség esetén a reakció ellen felhasználható. Így alakult meg 1946. március 25-én a Határőrség, Pálffy György elvtárs parancsnoksága alatt, aki egyben változatlanul megmaradt a katonapolitikai osztály vezetőjeként is.

Az a tény, hogy a határőrséget újjászervezték és a kommunista vezetés alatt álló katonapolitikai osztály vezetőjének rendelték alá, megváltoztatta az erőviszonyokat a hadsereg vezetésében a kommunista párt vezette haladó erők javára. Az ország határainak a hossza, az egy zászlóaljra eső sáv, valamint elsősorban a nyugati határok őrzésének fontossága tizennégy zászlóalj megalakulását tette szükségessé. Ezekből hat jutott a nyugati határokra. A parancsnokságot a Veres Pálné utcában helyezték el. Pálffy György vezérőrnagy elvtárs a „Határőr” című lap 1946. május 1-i számában a következőképpen határozta meg a demokratikus határőrség feladatait:

„Megakadályozni a csempésztést, a határon átnyúló feketekereskedelmet, megakadályozni a banditák és a bűnözők beáramlását országunkba, megakadályozni a magyar demokrácia külföldi ellenségeinek és a külföldi magyar reakciónak a határon átnyúló aknamunkáját és megakadályozni a magyar demokrácia belső ellenségeinek külföldre való szökését.

Azt várjuk a Határőrségtől, hogy a határvidéken a demokrácia éber fegyveres őre, fejlesztője és propagandistája legyen. A határvidékek az ország legtávolabb eső vidékein teljesítik szolgálatukat, ott, ahol a lakosság a rossz közlekedési viszonyok, a későn vagy egyáltalán be nem érkező sajtó és a hiányzó rádió következtében szinte magára hagyatva áll a reakció által céltudatosan terjesztett rémhírtenger közepette. A határvidékek feladata példás demokratikus magatartásukkal, szolgálatuk kifogástalan ellátásával, segítőkészségükkel elnyerni a dolgozók bizalmát, leleplezni és leküzdeni a reakció hazug propagandáját és terjeszteni a magyar demokrácia eszméit.

Azt várjuk a honvéd határőrségtől, hogy az új demokratikus honvédségnek élcsapata legyen a demokratikus meggyőződésben és öntudatban, korrupciómentességben, fegyelmettségben és kiképzettségben. Azt várjuk a határőrségtől, hogy rövid időn belül minden tekintetben példaként állíthassuk az új demokratikus honvédség bármely más alakulata elé.”

Ahhoz, hogy a határőrség meg tudja oldani ezeket a feladatokat, valóban az új honvédség élcsapatának kellett lennie.

Minden munkakollektívában, különösen katonai egységnél, nagyon sok múlik a vezetőkön, a beosztottakon, valamennyi határőr politikai öntudatán. Ebből következik a személyi állomány kiválogatásának fontossága, valamint a megfelelő politikai munka jelentősége. A parancsnoki kar megbízhatóságára súlyt helyeztett a párt. A személyi állomány kiválogatásában a katonapolitikai osztály közvetlenül részt vett. A határőrség parancsnokságát, illetve parancsnoki állományát a már működő katonai alakulatoknál kitént, mindenekelőtt politikailag megbízható személyekből válogatták össze.

A határőrség alapját az 1945. március elejétől június végéig felállított huszonhét határportyázó század alkotta. Ez körülbelül ötezer főt jelentett, akik között sok volt a politikailag megbízhatatlan, korrump személy. A határőrség zászlóaljparancsnokai, a nevelőtisztek, az egyéb fontos beosztásban levők nagy része az 1., a 6. és a műszaki hadosztályból kerültek ki. A határőrparancsnokságon én lettem a nevelőosztály vezetője, helyettesem Lóránt Imre.

Az 1946. márciusában a határőrséghez vezényelt 1., 6. és műszaki hadosztály-

beliek már egy kicsit megszokták a rendszeres katonaeletet és politikai munkát, aminek a határportyázóknál nyomát sem lehetett látni.

A határportyázóknál levő tisztek, tiszthelyettesek és továbbszolgáló tisztesek több éve szolgáló, a Horthy-hadseregben kiképzett emberekből tevődtek össze. Döntő többségükben csak 1945-től teljesítettek szolgálatot a határon, így határőr-szakmai képzettségük alacsony volt. Legnagyobb részük pártonkívüli, többen a Nemzeti Parasztpárt tagjai — főleg a tiszthelyettesi karból —; a kevés kommunista elsősorban a legénység között volt található.

Sokan a hadifogolytáborokból jelentkeztek, rang- és korkülönbség nélkül, nem kevesen — főleg a fiatalok közül — a polgári életből is, de a többség sorozás és behívás útján került a hadseregbe. Feltűnő volt, hogy a sorozó szervek elsősorban a parasztfiatalokat és közülük is az újjazdák, szegénysorsú szülők gyermekeit hívták be. Ez a helyzet csak később változott meg, amikor a zászlóaljok maguk is részt vettek a behívandók kiválogatásában.

A hivatásos és továbbszolgáló tiszthelyettesek és tisztesek nagyobbik része jószándékú, tisztességes ember volt, akik közül többen elismert tagjai lettek társadalmunknak és közülük nem egy később magas rendfokozatot ért el hadseregünkben. A kisebbik részt azonban nem a szolgálat érdekelte, hanem a könnyű élet. Ezekkel sok baj volt, ráadásul beosztásuknál fogva károsan befolyásolhatták a katonákat, amit gyakran nehéz volt ellensúlyozni.

A nevelőmunka megszervezésénél igyekeztem hasznosítani a műszaki hadosztálynál és a demokratikus átképző tiszti tanfolyamokon szerzett politikai-szervezési tapasztalataimat. A magas szintű politikai munka biztosítására létrehoztuk a határőrparancsnokságon a nevelőosztályt és a pártbizottságot, a zászlóaljknál pedig a nevelőapparátust és a pártszervezeteket. A határőrparancsnokság nevelőosztályának és az egész határórség nevelőapparátusának a személyi kiválogatása szintén a meglévő hadosztályok terhére történt. A nevelőmunkában részt vevő elvtársak zöme már rendelkezett bizonyos tapasztalatokkal, eleinte mégis igen nagy nehézségekkel kellett megküzdeni. Kiderült ugyanis, hogy a határórségnél folytatandó nevelőmunka sok vonatkozásban egészen más volt, mint a honvédelmi alakulatoknál általában. Egy gyalogzászlóalj rendszerint kis területen van elhelyezve és a zászlóalj-nevelőtisztnak viszonylag könnyű a feladata a század-nevelőtisztek munkájának irányítását illetően. A határórségnél azonban jelentősen megváltozik a feladat: egy zászlóalj viszonylag nagy területen van szétszórva, a századok őrsőkre oszlanak és ritka alkalom, amikor egy század, még inkább egy zászlóalj teljes állománya együtt van. A nevelőmunkát pedig le kell vinni egészen az őrsőig, ami fizikailag is nagyon megnehezíti a nevelőtisztek feladatát. Ugyanakkor fontos, hogy a nevelőmunka sokkal közelebb kerüljön minden határórhöz.

A határőrparancsnokság nevelőosztályának munkája lényegében két részre oszlott: a parancsnokság belső életével és a határőrszászlóaljakkal való foglalkozásra. A parancsnokság belső életével való foglalkozást igen megkönnyítette az a tény, hogy a határőrparancsnokság vezető beosztású tisztjei lényegében a katonapolitikai osztályhoz tartoznak. Így a politikai kérdésekkel való foglalkozás az első időben a katonapolitikai osztállyal közösen történt. Sokkal nehezebb feladat volt a zászlóaljakkal való politikai foglalkozás megszervezése. Noha a zászlóalj-nevelőtisztek már rendelkeztek bizonyos tapasztalatokkal a politikai nevelőmunka területén, hiányzott azonban a rendszeres alapképzettségük. Ezt a hiányt olyan formán igyekeztünk pótolni, hogy havonta kétnapos értekezletet tartottunk a zászlóalj-nevelőtisztek részére. Ezeket az értekezleteket

megvitattuk az elmúlt hónap bel- és külpolitikai problémáit, a honvédség és ezen belül a határőrség belső kérdéseit, és kitűztük a következő hónapra szóló, végrehajtásra váró feladatokat. Egyidejűleg egy-egy aktuálisabb témát is megvitattunk a történelmi materializmus köréből, valamint a haladó magyar irodalom és történelem kérdéseivel foglalkoztunk.

Felkészítettük a nevelőtiszteket a kulturális feladatokra is: a kultúra eszközeivel elősegíteni a politikai nevelést, ugyanakkor pótolni a hiányokat az általános műveltség, a magyar irodalom és dalkultúra terén. Meglepő volt az az érdeklődés, amely a legénység részéről megnyilvánult a magyar költészet nagyjai iránt.

A kultúrműsorok jelentősége nemcsak a katonák, hanem a helyi lakosság nevelése szempontjából, sőt a lakosság és a hadsereg közötti jó kapcsolatok kialakítása szempontjából is fontos volt, különösen az őrsők elhelyezésére szolgáló falvakban. A műsorok, amelyeket öt—nyolc főből álló együttes adott elő, szavaltokból, zeneszámokból, szóló énekből, jelenetekből, villámtréfákból, egyéni és csoportos táncszámokból álltak.

A nevelőtisztek, de az egész személyi állomány nevelésének megsegítését célozta az 1946. május 1-i dátummal megindított lapunk, a „Határőr”. A „Határőr”-ben rendszeresen közöltünk bel- és külpolitikai tájékoztatást, irodalmi cikkeket, történelmi ismertetések és természetesen beszámolókat a demokratikus honvédség, de különösen a határőrség életéből.

A lapot díjmentesen megkapta a határőrség minden tagja. Igyekeztünk eljuttatni lapunkat a Honvédelmi Minisztérium egyes osztályaira is, ezért a „Határőr” vezércikke katonapolitikai kérdésekkel foglalkozott, s a magyar társadalom vezetőihez, mindenekelőtt a honvédség vezetőihez, esetleg a határőrség tisztjeihez szólt.

A „Határőr” bátor hangvétele, a forradalmi eszmék képviselője, a reakció és a korrupció elleni következetes fellépése felbőszítette a hadseregben szolgáló viszályozókat. Július második felében váratlanul magas szintű látogatást kaptunk a határőrparancsnokság nevelőosztályán, Tombor honvédelmi miniszter személyében. Természetesen szabályosan lejelentkeztem, mint a nevelőosztály vezetője. Azonnal az iránt érdeklődött, hol történik a „Határőr” szerkesztése. Jelemtettem, hogy a nevelőosztályon. Erre mindinkább emelkedő hangon megkérdezte, hogyan mertem olyan cikket írni a csőszpusztai esetről.** Kijelentette, hogy megvonja tőlem az engedélyt a lap szerkesztésére és kiadására. Erre nyugodtan azt feleltem, hogy ez nehezen fog menni, mert a lap kiadására az engedélyt — ebben az időben ez minden lapra, tehát a honvédségiekre is vonatkozott — a belügyminiszter, Rajk László adta.

Ezek után Tombor a kíséretével dühösen eltávozott. Utólag mesélte el Révész Géza elvtárs, hogy Tombor mindenképpen hadbíróság elé akart állítani, amiről csak nehezen tudták lebeszélni.

A munkásság erőfeszítései a kommunista párt vezetésével, a szegényparaszt-ság, a hazáját szerető értelmiség támogatásával meghozták az eredményt: az értékálló pénzt. Az országépítés — saját erőből — nagy tervszerűséggel megindult. A dolgozó nép országának és a hadsereg építésének magasztos érzése hatotta át a határvadászokat: megvédik országunk határait, a szocializmus építését a politikailag és gazdaságilag fenyegető reakciós elemektől. A dolgozó nép

** Csőszpusztán a felosztott kincstári földeket megfélemlítéssel és karhatalommal vették vissza a földhözjuttatottaktól. Ezt ítélte el éles hangú cikkében F. D. a „Határőr” 1946. június 5-i számában. — A szerk.

önfeláldozó hazaszeretetének számos példáját láttuk, amikor a határvadászok életük kockáztatásával is helytálltak.

1946 nyara, a határőrség átszervezése, jelentős politikai esemény volt az új honvédség életében. Ezek alátámasztására érdemes idézni a Kiszgazdapárt védelmi bizottságának 1946. június 12-i jelentéséből: „a 20 000 főből álló honvédségben 1700 hivatásos tiszt és 1300 tiszthelyettes szolgál; a kulcspozíciók párt szerinti megoszlása: KGP 5%, MKP 60% (ebből 15% szimpatizáns), SzDP 30%, egyéb 5%. Az MKP kezében vannak a következő szervek, amelyek a honvédség korlátlan irányítását jelentik: a személyügyi csoportfőnökség, a katonapolitikai osztály, a nevelői intézmény; bár a honvédelmi miniszter kiszgazdapárti, a honvédség irányítása a kommunisták kezében került.”***

A néphadsereg építésének ezen nehéz időszakában is az új honvédségnél szolgálatot teljesítő nevelőtisztek zöme jól megállta a helyét: a szakképzettség hiányát pótolta a kommunista lelkesedés az új magyar határőrség megalakításáért.

A nevelőmunkát igen nehézé tették az objektív körülmények és a reakció által támasztott problémák. Az 1., a 6. és a műszaki hadosztálytól odavezényelt kommunisták — Bedő László, Csösz Sándor, Kis András, Kiss Imre, Reichenfeld Gyula, Sántha Károly, Szalay János, Szebelkó Imre, Szebeni György stb. — azonban megkönnyítették a munkát. Kérésre engedélyezték, hogy a műszaki hadosztálytól néhány közvetlen munkatársamat is magammal vigyem a határőrparancsnokság nevelőosztályára. (Lóránt Imrét, Lakatos Istvánt, Gyémánt Andrást, Korom Jánost, Pányi Nándort és Varga Józsefet.) Már kölcsönösen ismertük egymást és nemcsak azt tudtuk, hogy mit akarunk, de azt is, hogyan kell azt megvalósítani.

Ilyen előzmények után, de abban a biztos tudatban, hogy Lóránt Imre vezetésével a megkezdett munkát jól és magasabb szinten fogják folytatni, 1946. októberében búcsút vettem a határőrségtől, hogy a párt utasítására, a honvédelmi miniszter parancsára, megszervezzem a nevelőtisztképző tanfolyamokat.

Számomra is különös meglepedséget jelentettek az 1947. augusztus 31-i választások eredményei a körülbelül egyéves határőrségnél: az MKP az országos 22%-kal szemben 61,8%-ot ért el a határőrségen belül! A koalíciós pártok az országos 61,1%-kal szemben 89,6%-ot kaptak. Mindez nemcsak a határőrség kitűnő politikai helyzetét tükrözte, de a nevelők jó munkáját is.

*** Kis András: A Magyar Közönségtől a Földalatti Fővezérségig. Budapest, 1969. 146/c-f. o.